

MÜHENDİSLİK EĞİTİMİNDE ETİK

M. Atmaca, S. Can, S. Çankaya

İ. Ertem, A. Hamza, N. İpek

İ. Karababa, B. Mumcu, M. Özdemir

C. Tekkeli, A. A.Varol

TMMOB ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI

ETİK KOMİSYONU

TÜRKİYE

Etik Nedir

Etik, toplumların başta tarih, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkenler olmak üzere, çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşan tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreçtir. Bu süreçte insan doğuşundan başlayarak, çevresiyle kuracağı ilişkilerde temel alacağı, içinde yaşadığı toplumun ve kültürün değerlerini içselleştirip paylaşmayı öğrenmektedir. Sosyalizasyon, sosyalleşme ya da toplumsallaşma olarak tanımlanan bu süreç, insanın çevresiyle etkileşim içinde, gelişerek ve kesintisiz olarak, ömür boyu sürmektedir. Etik ve ahlaki değerlerin ihlaline karşı yaptırımları toplumsal tepkiler oluşturur.

Etik Belirgin Özellikleri

Etik, insanlar arası ilişkilerin temelinde yer alan, insanların tutum ve davranışlarını yönlendiren ilkeler, değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ahlak ise, kişinin bu temelde bireysel olarak sergilediği tutum ve davranışlarını ifade etmektedir.

Etik, toplumsal bir süreç olan üretim ilişkilerinde diller, dinler, tapınma türleri, töreler, gelenekler şeklinde oluşmaktadır. Toplumdan topluma farklılık gösteren etik, tarih içinde tabulardan, şartlanmalardan ayıklanıp olgunlaşarak toplumlara has dinamik bir süreç olarak gelişmektedir.

Etik, toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapıları içinde tüm kategorilerle doğrudan bağlı bulunmaktadır, başka bir deyişle etik, belirli davranış kalıplarına indirgenmiş bağımsız çerçevelerde ele alınabilecek bir kategori değildir.

Ayrıca etik hazır ahlak reçeteleri de değildir, etik değer ve ilkeler ithal ve ihraç edilemezler, ancak çok çeşitli toplumlar arası ilişkilerle toplumdan topluma geçer ve içselleştirildikleri takdirde toplumların değerleri arasında yer alabilirler.

Etik değerlerin hukuk kurallarından önemli bir farkı toplumsal tepkilerle oluşmasıdır. Etik değerlerin çiğnenmesine karşı yaptırım, yine, toplumsal olarak geliştirilen tutumlarla ortaya konmaktadır. Etik soru ve sorunlar doğrudan insanla ilgili, her gün herkesin yüz yüze geldiği soru ve sorunlardır.

Hiç bir insanın ahlaki karar verme sorumluluğu dışında kalması ve karar verme süreçlerinde tarafsız tutum takınması söz konusu olamamaktadır.

Etik Eğitimi

Kısaca özetlemek gerekirse öğrenme insanlar arası ilişkiler bütünüdür. Toplumsal pratik içerisinde aile, yakın çevre, okul, işyeri, özetle insan ilişkilerinin olduğu her alan, tüm olumlu ve olumsuz yanlarıyla öğretme öğrenme alanıdır. Eğitim ise öğrenme sürecini belli bir ereğe göre sistematik bir yapıya kavuşturma işidir. Amacı toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve tüm alanlarda gelişmesine katkı koyacak eğitilmiş insan gücü yetiştirmektir.

Toplumsallaşma sürecinde sistematik eğitim ya da okul çok önemli bir yere sahiptir. Değişik kültür ve dil kodları içinde çevreyi tanımaya başlayan çocuk okul sürecinde içinden geldiği kültürün (alt kültürün) değerlerini, kültürel farklılıkları sorgulamaya başlamaktadır. Çocuğun baskı altına alınmadan, özgürce gelişmesine yardımcı olunması gereken bu süreç, aynı zamanda bir toplumun alt kültürleri arasında çelişkilerin aşılması uyum içinde yaşamanın da temel değerlerini oluşturmaktadır. Bu aşamanın en belirleyici dönemi, çocuğun ergenlik çağını da içine alan, ilk ve orta öğrenim dönemidir. Bu dönem aynı

zamanda bir insanın kişiliğinin büyük oranda oluştuğu dönemdir. Bir genç üniversiteye bu süreci tamamladıktan sonra başlamakta, başka bir deyişle üniversiteye başlayan bir gencin kişiliğinin yerleşik temelleri kurulmuş bulunmaktadır. Bu durumda üniversite eğitimi genç insanın kişiliğinde ve değerler sisteminde köklü değişiklikler yaratacak nitelikte bir eğitim süreci değildir, ancak kişinin sosyalleşmesinde ve kültür seviyesinin yükselmesinde etkin rol oynayan bir dönemdir.

Üniversitelerde etik eğitimi olmazsa olmaz bir konumda önerilmektedir. 20-21 Eylül 2004 tarihinde İzmir’de toplanan 1. Ulusal Mühendislik Kongresinde, mühendislikte etik konulu bir bildiri sunan TEDMER* Başkanı “son bir kaç yıldır Türkiye’nin gündeminde de etik kavramı sık sık karşımıza çıkıyor. Etik acaba yeni bir olgu mu, yoksa biz mi yeni tanıyoruz” sorusunu sormaktadır. Gerçekten de son yıllarda yaygın olarak meslek etiği, iş etiği, siyaset etiği global etik gibi her konuda etik tamlamalar yapılarak yeni kategoriler oluşturulmaktadır.

Üniversitelerde etik eğitimi, yaygınlaşan etik kurullar da bu gelişmenin uzantısı niteliğinde görülmektedir.

ABET mühendislik programlarında mühendislerin etik açıdan sorumluluklarının daha fazla vurgulanmasını önermektedir. ABET kriter ve temel prensiplerine göre, mühendisler mesleğin dürüstlüğü, şeref ve haysiyetini korumak ve yükseltmek için:

Uzmanlık alanlarının dışına çıkmamalı, dürüst, objektif ve tarafsız davranmalı, telif, patent ve mülk haklarına, gizliliğe saygılı olmalı, toplumun ve insanlığın refahı için çalışmalı, başkalarına zarar vermekten kaçınmalıdır.

ABET’in bir mühendiste bulunmasını gerektiğini savunduğu ilke ve kurallar, aslında, mühendislerin de ötesinde, uğraşı ne olursa olsun, erginleşmiş tüm insanların yaşam ilkeleridir. Ayrıca, doğal olarak her insan, özel bir ahlak anlayışına gerek duymadan, tüm eylem ve ilişkilerini etik temelinde geliştirmekle yükümlü bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle birey öncelikle kendi insani etik değerlerini yerleştirerek, üzerine edindiği mesleğin ilkelerini konumlandırmalıdır.

Meslek Etiği

Meslek etiği şirketlerin, ortaklıkların, kuruluşların vb yapılanmaların, kendi kuruluş ve işleyiş amaçlarına uygun olarak, çalışanlarının uymasını istedikleri, kural veya normlar bütünüdür. Bu kuralların bulunması, işler halde olması kaçınılmaz bir gerekliliktir ve hiç kimse de bu kuralları yadsıyamaz. İş talebinde bulunanlardan bu kurallara uymayı kabul edenler çalışmaya başlar, bu koşulları kendi ilke ve yaşam anlayışına uygun bulmayanlar göreve talip olmazlar. Bu doğal işleyiş koşullarını genelleştirip etik değerler düzeyini yüceltme girişiminin etik kapsamıyla bağdaşabileceği kanısında değiliz. Şöyleki meslek etiği, işverenin çalışanları üzerinde kurduğu kontrol ve denetim mekanizmasıdır.

Meslek etiğinde iki şey gözardı edilmektedir;

- Meslek örgütleri ve üye ilişkileri, örgütün üyeye getirdiği yükümlülükler ve üyeye karşı sorumlulukları,

* Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı

- İnsan davranışları ve insanlar arası ilişkilerde başta sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel etkenler olmak üzere pek çok kısıtlayıcı, engelleyici, caydırıcı vb etmenler.

Her mesleğin oluşum ve gelişim sürecinde, pratiğe dayalı, mesleğin düzen içinde yürümesini sağlayacak olan ilkeler yaratılmaktadır. İşte meslek etiği olarak öne sürülen kurallar ya da normlar bu süreçte yaratılan mesleğin uygulama alanında gözetilmesi gereken ilkelerdir. Bunlar mesleğin olmazsa olmaz niteliğindeki kurallarıdır ve meslek ilkeleri adı altında tanıtılıp korunmakla değerlerinden hiç bir şey kaybetmezler.

Bir insanın etik açıdan sorumlu tutulabilmesi için olmazsa olmaz koşulları şöyle sıralayabiliriz:

- * Başkasının baskısı ve kontrolü altında kalmadan karar verme özgürlüğüne sahip olması,
- * İradesinin her hangi bir otoritenin denetimi veya baskısı altında bulunmaması, başka bir tanımlamayla **yaderk** bir kişilik yerine **özerk** bir kişiliğe sahip olması,
- * Nasıl davranacağı konusunda seçeneklerinin elinden alınmamış olması gerekmektedir.

Bu kriterler etik eğitiminin de temel kriterlerini ortaya koymaktadır.

Üniversitelerde etik eğitimi

Daha önce de belirtildiği gibi bir genç insan belirli bir düzeyde toplumsallaşarak, etik ve ahlak anlayışı önemli oranda yerleşmiş olarak üniversiteye başlamış bulunmaktadır. Üniversite dönemi bir insanın ileri düzeyde sosyalleşip ahlaki olgunluğa erişme yönünde önemli aşamasını oluşturmaktadır.

Bu nedenlerle, etik eğitimi, egemen ekonomik ve siyasi otoritelerin, bunlara bağlı kurum ve kuruluşların ideolojileri doğrultusunda dayattıkları değer yargılarını benimsetmek için, insanları, şartlandırma ya da kalıba dökme aracı olmamalıdır. Etik sorumluluğun olmazsa olmaz koşulu, bireyin özerk kimlik ve kişiliğe sahip olmasıdır.

Elbette ki etik eğitimi yalnızca mesleki ölçekte değerlendirilerek kapsamı ve anlamı daraltılmamalıdır. İlk ve orta öğrenim çağındaki çocukların kişiliklerinin ve sorumluluk bilincinin olduğu dönemde verilecek eğitim üniversitelerdeki eğitime temel oluşturacak nitelikte ve yol gösterici olmalıdır. Birey, taşıdığı insani ve ahlaki kaygıları, karşılaştığı kişisel veya mesleki ilişkilerindeki sorunları ve hayatın diğer açmazlarını da etik açıdan değerlendirebilmeli ve çözümler üretebilmelidir. Genel anlamda bu eğitim temeline ve birikime sahip olan bir genç üniversite çağında mesleki açıdan pek çok kavramı daha kolay algılayabilir, tartışabilir ve çözümleyebilir hale gelecektir.

Etik eğitime üniversite öncesi ve üniversite eğitimi olarak bakmak yerine bunu bir süreç olarak ve diyalektik bütünlük içinde değerlendirmek gerekmektedir. Etik eğitimi üniversite sürecinde sadece diploma almak için gerekli birkaç puan veya kredi kazandırıcı zorunlu ders haline getirilmemeli, tartışma, oturum, forum, konferans vb. yöntemlerle genele yayılmalıdır.

Üniversitelerde etik eğitimi öğrenciyi yönlendirmek yerine, özgürce karar verme yeteneğine sahip, kültür düzeyi yüksek, toplumsallaşma sürecini tamamlamış bir birey yetiştirme hedefine yönelik olmalıdır. Genel bir yaklaşım olarak din ve etik özdeşleştirilmemelidir.

R. Billington ahlaki eğitimin dört görevi olduğunu ileri sürmekte ve bunları şöyle sıralamaktadır.¹

- Ahlak kurallarına ilişkin önyargılı görüşlerin kalıntılarını temizlemek,
- Çocukların ahlak kuralları üzerinde var olan uzlaşımın ayırımına varmalarını sağlamak,
- Mevcut değerlere belli bir mesafeden bakmak,
- Kimliğini arayan gencin, yapıcı değişimlere yönelik çalışma fırsatları kadar ticarileşmiş bir tüketim toplumunun baskılarıyla da karşılaşacağını, bu durumda çocuğun yerine farklı alt grupların töreleri arasında tercihler yapmaktan kaçınmak gerektiğini belirtmektedir.

Etik eğitime gerekçe olarak öne sürülen şeffaflığın, objektif ve tarafsız olmanın, şeref ve haysiyetin, topluma, işverene ve müşteriye sadakatin mutlak ve göreceli anlamlarının, bu alanlarda yerleştirilmek istenen değerlerin açık ve örtülü amaçlarının şeffaf olarak açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu ve benzer nedenlerle etik eğitimi, bir tür emir kumanda zinciri benzeri güç odaklarının talimatları yerine, toplumların özgürlük ve demokrasi içinde gelişmelerinin koşullarını yerine getirme amacıyla ve buna uyan içerikle uygulamaya konmalıdır.

Sonuç

Bir insanın ahlaki olgunluğa erişmesinin ön koşulu **özerk bir kişiliğe** sahip olmasıdır. Bu nedenle etik eğitimi özgürleştirici nitelikte olmalıdır. İnsana ve insani değerlere saygının bilince çıkmasına hizmet etmelidir.

Etik eğitiminin amacı verilenle yetinmeyen, bütün olay ve olguları bilimsel temelde ve eleştirel aklın ışığında şüpheli bir yaklaşımla sorgulayan, eleştiren, analiz eden ve ulaştığı bulgulardan senteze varabilen, mesleki ve toplumsal varlığının bilincinde kimlik ve kişilikte **özerk** insanlar yetiştirmek olmalıdır. Bu amaçla etik eğitiminden önce eğitimin etik temelde gerçekleştirilmesinin koşulları yaratılmalıdır.

İnsanları kontrol ve baskı altında tutmaya yönelik bir denetim aracı olarak verilen etik eğitiminin kişiye, mesleğe ve topluma hiçbir yararı olmayacağı kanısındayız.

¹ 1 Ray Billington, Felsefeyi Yaşamak s. 308-309